

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛІКАРЯ-ІНТЕРНА ЗАГАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ТА СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ

¹Полтавський державний медичний університет

(м. Полтава, Україна)

²Національний університет охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика

(м. Київ, Україна)

Вступ.

Сучасний світ потребує підвищеної уваги, щодо збереження навколишнього середовища. Кризова екологічна ситуація, яка існує в Україні, особливо в умовах військового часу, також впливає на життєдіяльність населення. Головною причиною, яка призвела до створення загрозливого екологічного становища в Україні є енергоємна структура економіки та недбалість, щодо використання природних ресурсів, які зумовили забруднення навколишнього середовища та вичерпання багатьох видів її природних джерел, що негативно позначається на стані здоров'я людей [1]. Тому розв'язання та обізнаність щодо екологічних проблем суспільства надзвичайно важливе завдання для лікаря сьогодення [2].

Одним із ефективних методів поліпшення благополуччя довкілля є екологічне виховання нашого суспільства [3]. Сімейний лікар має значний вплив на формування світогляду як дорослого, так і дитячого населення України. Це обумовлено широкими контактами із пацієнтами, їх сім'ями та зростаючою повагою населення до сімейних лікарів. Тому так важливо своєчасно формувати екологічну компетентність та високий рівень екологічної свідомості у лікаря-інтерна загальної практики та сімейної медицини (ЗПСМ) [4], адже поведінка сімейного лікаря може слугувати прикладом для наслідування його пацієнтам. Одним із етапів формування екологічної культури є підготовка висококваліфікованого спеціаліста відповідно міжнародних норм викладання у закладі вищої медичної освіти, які в подальшому зможуть ефективно користуватися отриманими знаннями в практичній діяльності [5, 6]. Обізнаність майбутніх лікарів, щодо вирішення питань збереження довкілля та можливостей поліпшення екологічної ситуації, усвідомлення почуття власної причетності до екологічних проблем і відповідальності за результати своїх дій і вчинків в інтересах особистої екологічної безпеки навколишнього середовища, своєчасне надання актуальних питань екологічної безпеки своїм хворим, може допомогти в майбутньому подолати екологічну кризу [2, 7], що надзвичайно у період відновлення країни після війни.

Екологічна компетентність (ЕК) в лікарській практиці дає можливість лікарю повноцінно оцінити екологічні процеси сучасного світу, які можуть забезпечити раціональне використання природи [8]. Обов'язковим у розумінні ЕК є вміння застосовувати екологічні знання у практиці сучасного лікаря, життєвих ситуаціях, спираючись на екологічні цінності та усвідомлення причетності безпосередньо самого

лікаря до можливості вирішення екологічних питань. Для майбутнього лікаря важливо усвідомлювати особисту можливість вирішення екологічних проблем. Кожен лікар має розуміти, що несе відповідальність за екологічні наслідки власної побутової та професійної діяльності.

Можливість фахівця гармонійно взаємодіяти з природним довкіллям та суспільством у всіх сферах власної життєдіяльності надзвичайно важливо для практичного поліпшення стану навколишнього середовища та збалансованого розвитку особистості [2]. Тому виховання у майбутнього лікаря екологічної культури та формування екологічної компетентності залишаються одними із першочергових завдань викладача медичного вузу та обґрунтовують актуальність вивчення даної теми.

Мета дослідження.

Вивчити обізнаність щодо екологічної компетентності лікарями-інтернами загальної практики та сімейної медицини кафедри сімейної медицини і терапії навчально-наукового інституту післядипломної освіти Полтавського державного медичного університету.

Основна частина.

З метою оцінки знань та визначення ступеню екологічної компетентності майбутніх лікарів, нами проведено анонімне опитування, щодо обізнаності з приводу проблем екології та можливостей їх подолання серед 65 лікарів-інтернів ЗПСМ 1-го та 2-го року навчання, кафедри сімейної медицини і терапії навчально-наукового інституту післядипломної освіти Полтавського державного медичного університету. Анкетування здійснювалося анонімно та добровільно. В послідуєчому, проведено ручна обробка отриманих даних із послідуєчим аналізом результатів.

Серед респондентів достовірно частіше переважали особи жіночої статі – 40 (61,5%) лікарів-інтернів, чоловічої – 15 (38,5%) осіб. Середній вік лікарів-інтернів, які проходили опитування склав 25,9±4,3 роки та коливався від 24 до 33 років, переважно становив 24-25 (83,1%) роки. В анкеті були запропоновані до розгляду питання, які охоплювали відношення лікаря-інтерна ЗПСМ до дбайливого ставлення щодо зовнішнього середовища, розуміння необхідності дотримання екологічних норм сімейним лікарем, можливостей отримання екологічних знань на протязі життя, особистої поведінки лікаря, як споживача у розрізі екологічної культури, та обговорено можливості поліпшення екологічної ситуації в Україні з по-

гляду власної прихильності лікаря, щодо поліпшення екологічного становища країни.

Відповідаючи на запитання «Чи потрібні майбутньому лікарю знання щодо екології?», більшість лікарів-інтернів погодилися із необхідністю отримання та використання знань щодо екологічної культури – 58 (89,2%) осіб, але 7 (10,8%) лікарів-інтернів вважали, що вивчати екологію лікарю ЗПСМ не потрібно ($p < 0,05$). Крім цього, 61 (93,8%) майбутній лікар погодився із висловом, що «Дбайливе ставлення до зовнішнього середовища та дотримання екологічних норм сімейним лікарем – найкращий приклад для пацієнта», але 4 (6,2%) лікарі-інтерни були не згодні із такою думкою. На жаль, на прохання пояснити свою незгоду із даними висловами (відповідно опитувальника), лікарі-інтерни не надали відповіді, що ускладнило подальший аналіз можливих причин нерозуміння лікарями-інтернами необхідності екологічних знань та відсутності особистої прихильності до вирішення проблем екології.

При виборі джерела, яке надавало найбільше знань на протязі життя, відповідно екології та необхідності збереження зовнішнього середовища, достовірна більшість респондентів вибрали самостійне отримання інформації, із використанням телебачення, книжок, інтернет-ресурсів, тощо – 32 (49,2%) лікарів-інтернів ($p < 0,05$) (рис.). Серед опитаних лікарів-інтернів ЗПСМ, знання щодо екологічних норм та збереження зовнішнього середовища, частіше отримували в школі – 18 (27,7%) осіб, університеті (академії, інституті) – 10 (15,4%) лікарів-інтернів, і лише 5 (7,7%) осіб мали змогу найбільше отримати екологічної інформації в колі сім'ї.

Всі лікарі-інтерни ЗПСМ погодилися із необхідністю покращення екологічної культури в нашій країні. Але на питання «Що Ви готові зробити для поліпшення екологічної ситуації в Україні?» із вибором таких простих заходів, як своєчасне вимикання електричних приладів (вода, газ), якщо вони не потрібні, придбання енергозощадної техніки та утеплення квартири (будинку), для збереження тепла оселі і зменшення, таким чином споживання електроенергії, участь у громадських роботах, не всі респонденти відповіли згодою. Не хотіли б брати участь у громадських роботах – 7 (10,8%) осіб, були не згодні своєчасно вимикати електричні прилади – 4 (6,2%) респонденти, не розуміли необхідності утеплення квартири – 5 (7,8%)

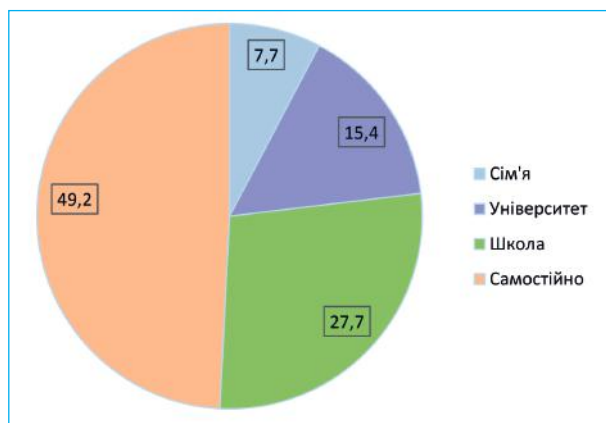

Рисунок – Відповіді на запитання «Яке джерело надало можливість отримати найбільше інформації, щодо необхідності збереження навколишнього середовища та екології?»

лікарів-інтернів, не згодні використовувати енергозощадну техніку – 6 (9,2%) осіб. Але в 100% випадках вдалось отримати згоду із необхідністю сортування побутових відходів.

Щодо погляду на себе, як споживача, та можливості споживання екологічної продукції, найбільшої прихильності серед лікарів-інтернів отримала думка щодо користі органічної продукції «для себе та своєї родини, тому що екологічно безпечна продукція не завдає шкоди довкіллю» – 51 (78,5%) особа ($p < 0,05$). Із думкою про те, що «споживання екологічної продукції покращить екологію в Україні, так як екологічна продукція не завдає шкоди довкіллю» погодилися лише 12 (18,4%) лікарів-інтернів. 2 (3,1%) лікарі-інтерни підтримали міркування, що споживали б органічну екологічну продукцію із-за кращого смаку.

Отже, формування екологічної компетентності безпосередньо залежить від екологічного виховання, яке проходить кілька етапів за весь період життя. Найбільш вагомий вплив на екологічне виховання від народження до повноліття мають такі фактори, як виховання в школі, сім'ї, вищому навчальному закладі [9]. В ранній період життя знання можливо отримувати самостійно, пізнаючи світ через книги, телебачення а також, часто нажалі отримуючи вагом частку не перевірених відомостей через інтернет-ресурси, які надають багато неправдивої інформації, що не має наукового підґрунтя, та негативно впливають на формування екологічної компетентності.

Відповідно нашого опитування найбільший ефект щодо формування екологічної компетентності у майбутніх сімейних лікарів мали школа та отримання знань самостійно, найменший вплив – сімейне коло. Можливо самостійне безконтрольне здобування знань, із використанням неперевірених джерел, недостатній вплив родини у вихованні екологічної культури, привели до відсутності усвідомлення значення екологічної обізнаності. Даний недолік в знаннях ЕК, може призвести в подальшій самостійній лікарській практиці до «ланцюгової реакції» помилок у житті як самого лікаря, так і його пацієнтів. Саме сімейний лікар на першому етапі життя (від народження до повноліття) закладає майбутнє ставлення пацієнта до природи на прикладі своєї поведінки, в подальшому підтримуючи та надаючи науково обґрунтовані знання, а в старшому віці допомагає можливо змінити думку з поглядом через призму сучасності на екологію [10]. Тому так важливо викладачам вищого закладу освіти доводити до свідомості майбутніх лікарів важливість раціонального, дбайливого використання природних ресурсів [2], проводити навчання лікарів-інтернів ЗПСМ, щодо ЕК, з оцінкою екологічних процесів сучасності.

Виявлення у 7 (10,8%) лікарів-інтернів ЗПСМ відсутності усвідомлення необхідності знань, щодо екології, а в 4 (6,2%) лікарів потреби у дбайливому ставленні до зовнішнього середовища, дотриманні екологічних норм, які можуть бути найкращим прикладом для пацієнта, унеможливають застосування екологічних знань в практиці сімейного лікаря в подальшому та особисту участь лікаря у вирішенні екологічних проблем. Крім цього, підтвердженням значних прогалин у ЕК майбутніх лікарів можна вважати виявлення негативного ставлення до таких можливостей поліпшення екологічної ситуації в кра-

їні, як придбання енергоощадної техніки, участі у громадських роботах, своєчасного вимкнення електричних приборів та утеплення квартири. До того ж серед 65 опитаних лікарів-інтернів, лише 12 (18,4%) осіб розуміють важливість споживання екологічних продуктів для покращення екології країни та навколишнього довкілля, а 51 (78,5%) особа розглядає вживання органічних продуктів здебільшого як користь для себе та своєї родини.

Висновки.

Отже, проведене анкетування виявило певні прогалини у екологічній культурі та ЕК лікарів-інтернів ЗПСМ. Можливо це обумовлено тривалим періодом

війни в нашій країні та впливом двох років пандемії, що погіршили можливості надання повноцінних знань з екології, а також недоліками родинного виховання, які вагомо впливають на формування екологічного мислення у майбутнього лікаря. Обнадійливим залишається впевненість всіх лікарів-інтернів у необхідності покращення екологічної культури. Тому необхідно в подальшому підвищувати обізнаність лікарів-інтернів, щодо екологічної компетентності, екологічного стилю мислення, відповідального ставлення до природи, що можливо допоможе в подальшому також отримати позитивні зміни в подоланні екологічних проблем суспільства.

Література

1. Kotsur NI. Ekolohichni ryzyky i zdorovia liudyny: suchasni problemy ta shliakhy rozv'iazannia. «Molodyi vchenyi» 2016;9.1(36.1):91-4. [in Ukrainian].
2. DeMasi M, Chekuri B, Paladine HL, Kenyon T. Climate Change: A Crisis for Family Medicine Educators. *Fam Med*. 2022;54(9):683-7. DOI: <https://doi.org/10.22454/FamMed.2022.827476>.
3. Bondar OI, Baranovska VYe, Yeresko OV. Ekolohichna osvita dlia staloho rozvytku u zapytanniakh ta vidpovidiakh: nauk.-metod. posib. Kherson: Hrin DS.; 2015. 228 s. [in Ukrainian].
4. Wicklum SC, Nuique K, Kelly MA, Nesbitt CC, Zhang JJ, Svrcek CP, et al. Greening Family Medicine clinic operations and clinical care, where do we start? A scoping review of toolkits and aids. *Fam Pract*. 2023;40(3):473-485. DOI: <https://doi.org/10.1093/fampra/cmab006>.
5. Zhdan VM, Boriak KhR, Babanina Mlu, Kyrian OA, Kitura YeM, Tkachenko MV, et al. Vazhlyvist vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia u pisladyplomnii pidhotovtsi fakhivtsiv vyshchykh medychnykh navchalnykh zakladakh. *Visnyk problem biolohii ta medytsyny*. 2022;1(164):98-9. [in Ukrainian].
6. Zhdan VM, Babanina Mlu, Kitura YeM, Tkachenko MV, Kyrian OA. Suchasni interaktyvni metody v pidhotovtsi simeinoho likaria. *Visnyk problem biolohii ta medytsyny*. 2019;3(152):239-42. [in Ukrainian].
7. McGushin M, Falceto de Barros E, Floss M, Mohammad Y, Ndikum AE, Ngendahayo C, et al. The World Organization of Family Doctors Air Health Train the Trainer Program: lessons learned and implications for planetary health education, *The Lancet Planetary Health*. 2023;7(1):e55-e63. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(22\)00218-2](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(22)00218-2).
8. Karpenko VP, Mostoviyak II, Pushkarova-Bezdil TM. Otsiniuvannia sformovanosti ekolohichnykh kompetentnostei:navchalno-metodychnyi posibnyk. Odesa: UNUS, NU «OMA»; 2017. 59 s. [in Ukrainian].
9. Erhabor, NI, Oviahon C. Relationship between Family Functioning and Environmental Attitudes on the Environmental Behaviours of Students in a Federal University in Edo State, Nigeria. *European Journal of Sustainable Development Research*. 2018;2(3):28. DOI: <https://doi.org/10.20897/ejosdr/87022>.
10. Kligler B, Pinto Zipp G, Rocchetti C, Secic M, Ihde ES. The impact of integrating environmental health into medical school curricula: a survey-based study. *BMC Med Educ*. 2021; Jan 8;21(1):40. DOI: [10.1186/s12909-020-02458-x](https://doi.org/10.1186/s12909-020-02458-x).